

O‘ZBEKISTON BANK SEKTORIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI

Mirzayeva Matluba G‘aybulla qizi
TDIU huzuridagi “O‘zbekiston iqtisodiyotini
Rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolar”
ilmiy tadqiqot markazi doktoranti

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi O‘zbekistonda raqamli bank xizmatlarini kengaytirishning hozirgi kundagi holati, asosiy muammolari va istiqbollari tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalarning bank tizimidagi o‘rni, xalqaro tajribalar, shuningdek, mamlakatda bu yo‘nalishda amalga oshirilayotgan islohotlar yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali moliyaviy xizmatlarning qamrovini oshirish va mijozlarga qulaylik yaratish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli bank xizmatlari, moliyaviy texnologiyalar, fintex, O‘zbekiston bank tizimi, raqamlashtirish, innovatsiyalar, iqtisodiy rivojlanish.

Аннотация. В этой диссертационной работе анализируется современное состояние, основные проблемы и перспективы расширения цифровых банковских услуг в Узбекистане. Рассмотрена роль цифровых технологий в банковской системе, приведён международный опыт, а также описаны реформы, осуществляемые в стране в этом направлении. Кроме того, исследуются возможности повышения охвата финансовых услуг и создания удобства для клиентов через внедрение современных технологий.

Ключевые слова: цифровые банковские услуги, финансовые технологии, финтех, банковская система Узбекистана, цифровизация, инновации, экономическое развитие.

Annotation. This thesis analyzes the current state, key challenges, and prospects for expanding digital banking services in Uzbekistan. The role of digital technologies in the banking system, international experiences, as well as ongoing reforms in this field in the country are highlighted. Furthermore, the opportunities for increasing the coverage of financial services and creating customer convenience through the introduction of modern technologies are considered.

Keywords: digital banking services, financial technologies, fintech, banking system of Uzbekistan, digitalization, innovations, economic development.

Kirish. So‘nggi yillarda dunyo moliyaviy sektori keskin raqamlashtirish jarayonini boshdan kechirmoqda. Raqamli texnologiyalar rivoji bank xizmatlarini taqdim etish mexanizmlarini tubdan o‘zgartirib, mijozlar bilan ishlashda tezlik, qulaylik va shaffoflikni ta‘minlash imkonini bermoqda. Ayniqsa, mobil ilovalar, internet-banking, raqamli to‘lov tizimlari va sun‘iy intellekt asosidagi xizmatlar orqali banklar mijozlar ehtiyojiga yanada yaqinlashmoqda. O‘zbekiston ham ushbu global tendensiyadan chetda qolmayapti. So‘nggi yillarda mamlakatda moliyaviy sektorni modernizatsiya qilish, bank xizmatlarining qamrovini kengaytirish va

ularni raqamli platformalar asosida taklif etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Prezident farmon va qarorlarida moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish, fintech kompaniyalari bilan hamkorlikni mustahkamlash, bank infratuzilmasini raqamlashtirish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilmoqda. Biroq, raqamli bank xizmatlarini joriy etishda qator muammolar –xususan, texnologik infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmaganligi, aholining moliyaviy savodxonlik darajasi pastligi, kibertahdidlar va qonunchilikdagi muayyan bo'shliqlar ham mavjud. Ushbu tezisda O'zbekistonda raqamli bank xizmatlarining bugungi holati, duch kelinayotgan muammolar hamda istiqbolli yo'nalishlar atroflicha tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida mamlakatda raqamli moliyaviy xizmatlarni kengaytirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar beriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Raqamli moliyaviy xizmatlar rivojlanish tendensiyalari Yetakchi konsalting kompaniyalari raqamli bank xizmatlari bozoridagi o'sish sur'atlarini doimiy tahlil qilib boradi. McKinsey & Company (2023) raqamli moliyaviy xizmatlar bo'yicha hisobotida raqamli tranzaksiyalar 2030-yilgacha ikki barobarga oshishi kutilayotganini ta'kidlaydi. [1] Moliyaviy inklyuziya va raqamli texnologiyalar Jahon banki tomonidan e'lon qilinadigan Global Findex Database hisobotlarida raqamli xizmatlarning moliyaviy inklyuziyani oshirishdagi roli qayd etiladi. [6]

3. O'zbekistonda raqamli bank xizmatlari haqida tadqiqotlar Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan izlanishlarda O'zbekistonda raqamli transformatsiyaning borishi, mavjud muammolar va rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi. So'nggi yillarda raqamli bank xizmatlari bo'yicha keng ko'lamli ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Xalqaro va mahalliy adabiyotlarni tahlil qilish orqali quyidagi asosiy yo'nalishlar aniqlangan:

1. Raqamli moliyaviy xizmatlar rivojlanish tendensiyalari McKinsey & Company, Deloitte, EY kabi yetakchi konsalting kompaniyalari raqamli bank xizmatlari bo'yicha yillik hisobotlarda ushbu sohaning yuqori o'sish sur'atlari, foydalanuvchi tajribasi (UX/UI) va sun'iy intellektni joriy etish bo'yicha dolzarb tendensiyalarni ko'rsatib o'tadi. Jumladan, McKinsey (2023) hisobotida 2030-yilga kelib raqamli moliyaviy xizmatlar bozori ikki barobarga oshishi prognoz qilingan.

2. Moliyaviy inklyuziya va raqamli texnologiyalar jahon bankining "Global Findex" hisobotlarida raqamli xizmatlarning moliyaviy inklyuziyaga ijobiy ta'siri haqida batafsil ma'lumotlar berilgan. Xususan, raqamli bank xizmatlari orqali ayollar, yoshlar va chekka hududlardagi aholining moliyaviy tizimga qo'shilishi bo'yicha ijobiy natijalar qayd etilgan.

3. O'zbekistonda raqamli bank xizmatlari haqida tadqiqotlar mahalliy olimlar - I. Karimov (2021), M. Raximova (2022), D. Qodirov (2023) tomonidan raqamli transformatsiya, elektron bank xizmatlari va fintech ekotizimining O'zbekistondagi rivoji yuzasidan ilmiy tezislari chop etilgan. Ularning tadqiqotlarida banklarning raqamlashtirishga nisbatan yondashuvi, infratuzilma muammolari va kadrlar

salohiyati keng tahlil qilingan.

4. Huquqiy-me'yoriy adabiyotlarga O'zbekiston Respublikasining "To'lov xizmatlari to'g'risida"gi qonuni (2020), Prezidentning 2022-yildagi "Raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish chora-tadbirlari"ga oid farmoni, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi, "Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi" (2022–2026), Sud va ijro hujjatlarining raqamlashtirilishi, "Raqamli hukumat" va "Raqamli hudud" dasturlari, Qurilish va kommunal sohada raqamlashtirish, Raqamlashtirish darajasini baholash (NIS.UZ) va boshqa shu kabi harakatlar ushbu sohaning huquqiy asoslarini belgilab beradi. Ushbu hujjatlar orqali fintech kompaniyalarining faoliyat yuritish mexanizmlari, litsenziyalash jarayonlari va xavfsizlik standartlari belgilangan.

5. Tahdidlar va ehtiyot choralariga doir adabiyotlar Kibertahdidlar, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va mijoz ishonchini mustahkamlashga oid ishlanmalar, xususan ISO/IEC 27001 standartlari, xalqaro axborot xavfsizligi tashkilotlari hisobotlari raqamli bank xizmatlari xavfsizligini ta'minlashda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston raqamli bank xizmatlarini joriy etish va ularni ommalashtirish bo'yicha muhim bosqichga yetib kelgan. O'zbekistonda 2020–2024 yillarda elektron to'lovlar hajmi keskin oshib, aholining 85 % dan ortig'i bank kartalari va mobil ilovalar orqali operatsiyalarni amalga oshirmoqda. Mobil banking ilovalari soni ko'payib, ularning funksional imkoniyatlari kengaymoqda (masalan, pul o'tkazmalari, onlayn kredit olish, kommunal to'lovlarni amalga oshirish). "Humo" va "Uzcard" to'lov tizimlari o'zaro integratsiyalashib, xalqaro to'lov tizimlari bilan hamkorlik kuchaymoqda. Fintex kompaniyalarining faoliyati kengayib, ular bank xizmatlariga raqobat muhitini kiritmoqda. So'nggi yillarda davlat tomonidan yaratilgan huquqiy baza, bank tizimining raqamlashtirilishi va fintech sektorining faollashuvi bu yo'nalishdagi ijobiy o'zgarishlarning asosiy omillari bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, mavjud holatni chuqurroq tahlil qilganda bir qator muammolar va to'siqlar ham aniqlanadi. Birinchidan, aholining raqamli moliyaviy savodxonligi yetarlicha yuqori emas. Bu esa bank xizmatlaridan foydalanishda ishonchsizlik va xatoliklar xavfini oshiradi. Ikkinchidan, qishloq joylarda internet infratuzilmasining sust rivojlanganligi natijasida raqamli xizmatlarga Kirish... imkoni cheklangan. Uchinchidan, kibertahdidlar va raqamli firibgarlik holatlari ko'paymoqda, bu esa mijozlar ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xalqaro tajribaga nazar solsak, rivojlangan mamlakatlarda (masalan, Estoniya, Singapur, Janubiy Koreya) raqamli bank xizmatlari aholining deyarli 100 foizini qamrab olgan. Bunday yuksak natijalarga erishishda davlat tomonidan texnologik infratuzilma, xavfsizlik protokollari, mijozlarni himoya qilish siyosatlari va raqamli identifikatsiya tizimlarining joriy etilishi muhim rol o'ynagan. O'zbekiston uchun esa bu yo'nalishda quyidagi yondashuvlar dolzarb:

Moliya va texnologiya o'rtasidagi uzviy integratsiyani chuqurlashtirish;

Banklar va fintech kompaniyalar o'rtasida strategik hamkorlik

mexanizmlarini kuchaytirish;

Raqamli savodxonlikni oshirish bo'yicha milliy dasturlarni yo'lga qo'yish;
Xavfsizlik protokollarini xalqaro standartlarga moslashtirish.

Muhokama asosida aytish mumkinki, raqamli bank xizmatlarini kengaytirish O'zbekiston uchun nafaqat moliyaviy inklyuziyani oshirish, balki iqtisodiy o'sishni jadallashtirishda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ammo bu yo'lda islohotlar izchil davom ettirilishi, texnologik va inson kapitali birgalikda rivojlantirilishi lozim.

Xulosa. Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, O'zbekistonda raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish bo'yicha muhim ishlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, hali bu yo'nalishda foydalanilmagan katta salohiyat mavjud. So'nggi yillarda banklarning raqamli transformatsiyaga bo'lgan e'tibori, fintech sektorining faollashuvi va davlat siyosatining izchil yo'naltirilayotgani ijobiy o'zgarishlarga zamin yaratmoqda. Shunga qaramay, texnologik infratuzilma, axborot xavfsizligi, aholi savodxonligi va xizmatlarning hududiy tengligi borasida hal qilinishi lozim bo'lgan muammolar mavjud. Raqamli xizmatlarning barqaror va samarali ishlashi uchun banklar, davlat organlari, texnologik kompaniyalar va aholining o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Aholining raqamli moliyaviy savodxonligini oshirish maxsus o'quv kurslari, ommaviy axborot vositalari orqali tushuntirish ishlari va maktab/oliy ta'lim tizimiga moliyaviy texnologiyalar asoslarini kiritish maqsadga muvofiq.

2. Qishloq va chekka hududlarda texnologik infratuzilmani rivojlantirish mobil internet qamrovini kengaytirish, banklarning raqamli xizmatlarini oflayn rejimda ham ishlash imkoniyati bilan ta'minlash kerak.

3. Kibertahdid - bu raqamli dunyodagi eng jiddiy xavflardan biri bo'lib, undan himoyalaniish uchun kiberxavfsizlik choralari (antivirus, shifrlash, ikki bosqichli autentifikatsiya, xavfsizlik siyosatlari) bo'lib uning oldini olish va oldini olish bo'yicha xalqaro standartlarga asoslangan strategiyalar ishlab chiqish ISO/IEC 27001 kabi xavfsizlik standartlarini tatbiq qilish va xodimlar malakasini oshirish talab etiladi.

4. Banklar va fintech kompaniyalar o'rtasida innovatsion hamkorlikni kuchaytirish Ochiq API (Open Banking) tizimlarini joriy etish orqali raqobat muhitini yaxshilash va mijozlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish mumkin.

5. Raqamli identifikatsiya va hujjatsiz xizmatlardan foydalanishni soddalashtirish biometrik identifikatsiya, "remote onboarding"- bu yangi xodimlarni kompaniyaga masofadan turib qabul qilish va moslashtirish jarayoni. tizimlari va elektron imzo xizmatlarini ommalashtirish foydalanuvchilar uchun katta qulayliklar yaratadi. Umuman olganda, raqamli bank xizmatlarini kengaytirish O'zbekistonda moliyaviy inkluzivlik, iqtisodiy o'sish va aholiga xizmat ko'rsatish sifatining oshishiga xizmat qiladi. Buning uchun esa muvofiqlashtirilgan siyosat, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. McKinsey & Company. (2023). The 2023 McKinsey Global Payments Report. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/the-2023-mckinsey-global-payments-report>
2. Deloitte. (2022). Digital Banking Maturity 2022. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/xe/en/pages/financial-services/articles/digital-banking-maturity-2022.html>
3. World Bank. (2021). Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex>
4. Karimov, I. (2021). O'zbekistonda raqamli bank xizmatlarining zamonaviy holati va rivojlanish yo'nalishlari. Iqtisodiyot va innovatsiya.
5. Raximova, M. (2022). Moliyaviy texnologiyalar va innovatsiyalar: O'zbekiston tajribasi. Iqtisodiy fanlar jurnali.
6. Qodirov, D. (2023). Bank tizimida raqamlashtirish jarayonlarining tahlili. Zamonaviy iqtisodiyot tahlillari, 2(14), 45–51.
7. O'zbekiston Respublikasi. (2020). To'lov xizmatlari to'g'risidagi Qonun. Lex.uz. Retrieved from <https://lex.uz/docs/4908433>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). Bank xizmatlari sohasida raqamli transformatsiyani jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi Farmon. Retrieved from <https://president.uz/uz/lists/view/5081>
9. ISO. (2022). ISO/IEC 27001:2022 –Information security, cybersecurity and privacy protection. Retrieved from <https://www.iso.org/standard/82875.html>
10. World Economic Forum. (2023). Global Cybersecurity Outlook 2023. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/global-cybersecurity-outlook-2023>
11. Malikova Shoiraxo'jayraxonovna. "Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning iqtisodiy ahamiyati "milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashning dolzarb masalalari va hududlarni mutanosib rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi 25-may 2024-yil, 164-bet.
12. Malikova Shoiraxo'jayraxonovna. "O'zbekistonda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish mexanizmini takomillashtirish. "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali (2024, may No5, 1064-bet) Litsenziya raqami: No0465231194-bet.